

14-FRANSIZ İHTİLALİ VE NEOKLASİSİZM

Rönesans (*yeniden doğuş*), birçok bakımdan burjuvaziye yararlı bir “yeniden doğuş” olmuştur. Doğanın, artık metafiziğin hiyerarşisi içinde değil, mekânın hareketlilik ve yer değiştirme yasaları içinde ele alınması, derebeyinin de hiyerarşik düzendeki dokunulmaz üstün yerinin değişebileceğine, bu yere burjuvazinin oturabileceğine ilişkin ipuçları vermeye başlamıştı. Protestanlık da kapitalizmin temellerini hazırlamaktaydı. Luther’e göre sosyal eşitsizlik Tanrı düzeniydi ve olduğu gibi korunması gerekirdi. Calvin de faizi üretim için gerekli görüyordu ve dinsel yasalara aykırı bir yönü olmadığını söylüyordu.

1789 yılındaki Fransız İhtilali, bu hareketi sağlayan fikirlerin geniş halk kitlelerine yayıldıktan sonraki patlamasıdır. 18. yüzyılda yetişen filozoflar, İngiliz ekonomi kuramcıları, insan hakları konusunda yeni düşünceler ortaya atmışlar, geniş halk topluluklarına yüzlerce yıldan beri süre gelen düzen hakkında şüphe tohumları ekmişlerdi. Fransa’da Jean-Jacques Rousseau ve Voltaire adıyla bilinen François Marie Arouet fikirleriyle bu döneme etki yapan düşünürlerdi.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), yazılarında özellikle siyaset, toplumsal özgürlük, haklar, eğitim ve din üzerine geliştirdiği düşüncelerle tanınan, denemeci, müzikbilimci ve romancıdır. Doğru bir siyasal toplumun temellerini ortaya koyabilmek için olguların bir yana bırakılması gerektiğini belirtir. Çünkü o “salt olgulardan hareket edilirse, çıkarlar, yararlar ön plana yerleştirilir ve böylece adalet, hukuk ayaklar altına alınır” diye düşünmektedir. Rousseau, gücünün haklı kabul edildiği, siyasal toplumun kökenine olguları yerleştiren, olgusal verileri ve kuramları eleştirir. Yurttaş, ortak benliği, halkı, devleti yaratan bir toplum sözleşmesini ve bu sözleşmenin toplumdaki her bireyi kapsamaması gerektiğini savunur. Halk olmanın temelinde egemenliğin var olması gerektiğini düşünür. Yasaların olmadığı bir yerde devletten söz edilemeyeceğini, yasaların, halkın tümü için geçerli olması gerektiğini savunur.

Rousseau, halk sayısı arttıkça, yönetici sayısının azalması gerektiğini savunmuş, “demokrasi, aristokrasi, monarşi” şeklinde bir sınıflandırma benimsemiştir. Rousseau’ya göre demokrasi biçimindeki hükümette yönetici, halkın tamamı ya da büyük bir kısmıdır. Aristokrasi biçimiye küçük bir azınlığın yönetimidir. Monarşik hükümette ise yönetme yetkisi tek bir kişidedir.

Rousseau, yurttaşlar olmadan erdemin, erdem olmadan özgürlüğün, özgürlük olmadan da devletin olamayacağını düşünmüştü. Devletin iktidara değil, halka ait olduğunu savunmuş ve ulus-devlet anlayışını benimsemişti.

Voltaire (1694-1779), “Aydınlanma Dönemi” diye bilinen düşünsel hareketin en önde gelen düşünürlerindendir, Fransız Devriminin babası olarak da nitelenir. Her ne kadar ömrü boyunca yurttaşlık hakları ve din özgürlüğü gibi kavramları savunmuş olsa ve var olan Fransız rejimini eleştirse de Voltaire demokrasiden yana değildi. Onun gözünde en iyi yönetim biçimi aydın bir monarşi veya aydın mutlakiyetti. Nitekim hayatının sonuna kadar aydınlanmış bir monarkın yönetimini ideal bir yönetim tarzı olarak savundu.

Voltaire, sınıfların varlığını da bir zorunluluk olarak görmüştür. Din açısından ise tutumları biraz karışıktır. Voltaire genelde, diğerleri gibi bir deist olarak tanımlanmış, fakat çeşitli söylemleri nedeniyle ateist olduğu da düşünülmüştür. Ünlü felsefi eseri “Felsefe Sözlüğü”nde (*Dictionnaire philosophique*) ateizmi ve ateistleri eleştirir. Ortaya koyduğu dini fikir ve söylemler deist çerçevededir. Bazı araştırmacılara göre Voltaire'in deist çizgide kalmasının, kişisel nedenler dışındaki nedeni onun yönetim biçimi konusundaki fikirleridir. Voltaire, halkın uygun biçimde yönetimi için dini şart olarak görür. Nitekim tanınmış aforizmalarından birisi olan “Eğer tanrı var olmasaydı, onu icat etmek gerekirdi” sözü, onun dini fikirlerini anlamak açısından önemlidir. Bunların dışında Voltaire, var olan dini inanç ve yapıyı eleştirmiştir. Her açıdan dini dogmatizme karşı olduğu açıktır. Özellikle dini bağnazlığa sert biçimde karşı çıkmış, Hıristiyanlığı ve Musevileri yermiştir.

Voltaire, ölümünden kısa bir süre önce 4 Nisan 1778 tarihinde, Paris’te bulunan Dokuz Kız Kardeş Locası’nda Masonluğa alınmıştır. Yaşamı boyunca Masonlarla yakın temas içinde bulunan ve Fransız aydınlanma düşüncesini birlikte oluşturdukları Masonların geç davetine karşılık vermiş, kabul töreni büyük bir ihtişam içinde gerçekleşmiştir. Benjamin Franklin gibi birçok isim, ABD’den sadece Voltaire’in kabul töreninde bulunmak için Paris’e gelmiştir. Kendisine gösterilen saygının ve özenin örneği olarak, Voltaire’e farklı bir kabul töreni yapılmıştır.

Fransa’nın 18. yüzyılda içine düştüğü ekonomik ve siyasal bunalımlar Fransız Devrimi’nin koşullarını oluşturmuştur.

1789 Devrimi’nden önce Fransa’da üç temel sınıfın varlığı görülüyordu: Aristokratlar, ruhban sınıfı ve üçüncü sınıf. Üçüncü sınıfın içinde Rönesans döneminde ekonomik ve kültürel yönden gittikçe zenginleşen burjuvalar, loncalara bağlı olan esnaf ve zanaatkarlar, emekçiler, yoksul halk ve köylüler vardı. Temel üretim aracı olan toprak, soylular ve Kilise’nin elindeydi. Kilise, toprakların yüzde 6’sının yanı sıra kentlerdeki birçok değerli mülkün de sahibiydi. Devleti ve orduyu aristokrat sınıf yönetiyordu. 1789 Fransız Devrimi’nin temel nedenleri, bir yandan feodalizmden kapitalizme geçişi zorunlu kılan tarihsel süreç, öte yandan Fransa’nın o günkü üstyapı kurumlarıdır.

Avrupa’da burjuvazinin feodalizmi yıkarak iktidarı ele geçirmesiyle sonuçlanan 1789 büyük Fransız Devrimi, tüm burjuva devrimlerinin klasik modeli oldu. O çağda, liberalizmin devrimci özelliği, geleneksel siyasal nüfuz sahipleri sınıfına karşı verdiği mücadeleyle, başka bir deyişle mutlakiyetçilikle çatışmaya girmesiyle ortaya çıktı. Burjuvazi

güçlenmek, siyasi alanda kendini saydırmak ve maddi olanaklarına uygun düşen bir ağırlık kazanma çabasındaydı. İktidarı ele geçirmiş olan burjuvazi, “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” sloganlarıyla insanlık idealinin sözcüsü olduğu iddiasındaydı. Ancak, kapitalizmin iç çelişmeleri ortaya çıkmakta gecikmedi. Kapitalist ayrıcalıklarını korumak ve iktidarını sürdürmek için devrimci geçmişinden kopan burjuva sınıfı, yönetimi ele geçirdikten sonra iktidarı halkla paylaşmaya hiç de istekli görünmüyordu. Devrimden sonra, temel başarılar elde edildiğinde devrimci eyleme son verilmesi gerektiğini savunanlarla, köklü bir özgürlük programının gerçekleşmesi özlemi içinde devrimin sürmesine çalışanlar arasında uyuşmazlık başladı. Bu uyuşmazlık, liberalizm ile devletçilik arasında çıkacak ve çağdaş tarihe damgasını vuracak uzun tartışmanın ilk habercisi oldu. Birinci gruptan olan Barnave, 1791’de Meclis’te şöyle konuşmuştu:

“Devrime son mu vereceğiz? Bütün insanları yasa önünde eşit kıldınız. Medeni ve siyasi özgürlüğü yerleştirdiniz. Bir başka adım uğursuz ve korkutucu olabilir. Eşitlik yolunda bir adım daha atılması, mülkiyetin yıkılışı olacaktır.”¹

Bu tutuma Robespierre şöyle cevap veriyordu:

“Özgür olmanın iki çeşidi yoktur! İnsan ya tümüyle özgürdür ya da köle olur.”

Liberalizmin başlıca sözcülerinden biri olan Benjamin Constant (1767-1830), yalnızca eski rejimin “kişisel” zorbalığına değil, aynı zamanda, Jakoben diktatörlüğünün “kişisel olmayan” zorbalığına da yıldırımlar yağdırıyordu. Constant, şöyle yazmaktaydı:

“Ben özgürlüğü, bireyin gerek ülkeyi zorbaca yöneten iktidar üzerinde, gerekse azınlığı, çoğunluğun iradesi altına sokma hakkı isteyen kitleler üzerinde kazandığı zafer olarak anlıyorum. Dolayısıyla özgürlük hiçbir zaman, zayıflamakta olan güvence değil, genişleyen yararlanmadır. Benim inkâr etmek istediğim şey, asla siyasi özgürlük değildir, öteki siyasi özgürlükler yanında medeni özgürlüğü de istiyorum.”²

Bu tartışmalar, yönetimin Napolyon Bonapart’a devredilmesiyle son buldu. Burjuvazi, kendisine karşı gelişen güçleri, özellikle ekonomik bunalımın yol açtığı halk hareketini önleyebilmek ve eski dönemin kalıntılarını tam olarak temizleyebilmek için 1799’da yönetimi orduya ve Napolyon Bonapart’a teslim etti.

Napolyon’un kendini imparator ilan ettiği bu yeni yönetim, kendisini Yunan ve Roma uygarlığının varisi olarak nitelendiriyor, kendisini temsil edecek olan sanatın da klasik ve anıtsal olması gerektiğini düşünüyordu. Böylece bu dönem, tarihe duyulan ilginin arttığı ve kahramanlık konulu resim üretiminin yaygınlaştığı bir dönem oldu. Bu yüzden sanatçılar sanat ideallerini ve biçimlerini Roma Cumhuriyeti’nin klasik geleneklerinde buldular, klasik üslubu kullanarak o dönemin görkemini resimlerinde yansıttılar.

Neoklasisizm diye adlandırılan bu dönemin en önemli temsilcisi, bir jakoben ve Devrim hükümetinin resmi sanatçısı olan Jacques-Louis David’ di (1748-1825). Fransız İhtilali’nin ressamı Jacques-Louis David görevin kutsallığını belirten anıtsal resimler yapıyordu.

Resim: Jacques-Louis David. Horas kardeşlerin yemini

İmparator Napolyon'un da dostu olan David, Yunan ve Roma heykellerini inceleyerek vücuttaki kasların ve kirişlerin nasıl hacimlendirileceğini, vücuda soylu bir güzelliğin nasıl verileceğini, yapıtta ana etkiyi yaratmak için gereksiz ayrıntıların atılarak sadeliğe nasıl ulaşılacağını öğrenmişti. Tarihi sahneler olarak "Horas Kardeşlerin Yemini", "Marat'nın Öldürülüşü" ve "Napolyon'un Taç Giyme Töreni" isimli resimleri yaptı. Bu tarihi konulu resimlerinin yanı sıra yaptığı portrelerle de ünlendi. Bu resimlerin halk ve aydınlar üzerinde de unutulmaz etkileri vardı. Örneğin "Horas Kardeşlerin Yemini" adlı kompozisyonu halka teşhir edildiği zaman, büyük bir heyecan yaratmıştı. Johann Heinrich W. Tischbein adlı bir ressam, bu konuda verdiği bir haberde, bu resmin büyük heyecan yarattığını ve günlerce kardinallerin, senyörlerin, rahiplerin, vatandaşların ve işçilerin, bu resmi görmek için yollara düştüklerini yazmıştı.

Aynı dönemin bir diğer önemli ressamı David'in öğrencisi Jean Auguste Dominique Ingres'tir (1780-1867). Biçimleri vermedeki ustalığı ve teknik yetkinliği onu birçok sanatçı tarafından imrenilen ve özenilen bir ressam yapıyordu.

Resim: Jean Auguste Dominique Ingres. Napolyon

Fransız devrimi süresince müzik alanında da büyük bir ilerleme olmuştur. Bu dönem, çok sayıda şarkının ve marşın bestelenmiş olmasıyla da dikkat çekicidir. İstatistiklere göre 1789'da 116, 1790'da 261, 1793'te 590, 1794'te 701 şarkı yazılmıştır. Bunların içinde pek çok marş da vardır. Çoğunlukla anneler, gençlik, özgürlük, tarım, barış ve zafer gibi konuları içeren bu eserler, zafer törenlerinde, cenazelerde ve heyecanlı kalabalıkların toplandığı her yerde çalınıp söyleniyorlardı.

Devrim, mzk cokusunu yalnızca törenlerle kısıtlamıyordu. Danton, gençlere verilecek olan mzk eēitiminin, bir halk rejiminin başlıca görevlerinden biri olduēunu söylüyordu. Robespierre, ulusal arkıların ērenimiyle ilgili bir yasa ıkartmı, 1793'te, sonradan Konservatuvar adını alacak olan Ulusal Mzk Enstitüsü'n kurmutu. Bu arada çıkartılan ikinci bir kararnameyle, 6600 ērenciye ücretsiz ērenim hakkı tanındı. Böylece, sayıca coēalmı olan orkestralar, eēitimi algıcılarla nitelik yönünden de saēlamlatılar.

Napolyon döneminde bu ēretim aēı daha da geniletildi. Konservatuvar büyütüldü ve olanakları artırıldı; çevrelerinde konserler için özel salonlar yapıldı. Askerlerin kızlarına ve yetimlerine Lgion d'Honneur okullarında mzk dersleri verildi. Paris sanat merkezi oldu, ama Belçika'dan İtalya'ya kadar öteki ülkeler de unutulmadı. Bologna, Bergamo, Milano gibi kentlerde, mzk okulları, enstitüler ve konservatuvarlar kuruldu. Napolyon, bu konuda da devrimin srdrcsyd, fakat özde deēiiklik yapıldı. İmparatorluk döneminde, eēitimi bir özgürlük ve eitlik aracı yapan insancıl kavram eksik kaldı; bunun yerine, gelimekte olan burjuva toplumuna özgü, çıkarıcı bir ölçü yerleti. Mzk de tüm diēer sanatlar gibi, İmparatorluēun bir eit ss olmalı, bu yolla İmparatorluēun saygınlıēını tüm Avrupa'nın gözünde ykseltmeliydi. Bunun yanında iin içinde çok önemli, ticari bir yön de vardı: Saraylılar Fransız dokuma sanayinin stnlēn ve zenginliēini kanıtlamak için, göz kamatırıcı bir biçimde giyinmek zorundaydılar; opera da eēlence olmasının yanı sıra atafatlı bir propaganda aracı olmalıydı. Fransız sosyetesini operalarda, konserlerde, ııklar arasında boy göstermeye balamıtı ve Napolyon, bakentteki müzikli tüm faaliyetleri izliyordu. Bozguna uēranılan Rusya seferi sırasında bile, tiyatro programlarını yazdırmak için Paris'e haberciler göndermeye zaman ayırmı, konserlerin, operaların aksamadan sürmesine alımıtı. En bunalımlı zamanlarda bile Paris'in zgn görünmemesi için gayret gösteriliyordu.

Napolyon'un kurduēu toplumun dengesi, feodal ayrıcalıkların kaldırılmasından ve kilise mallarının satıından doēmutu. Yeni zenginlerle, güçlenen yeni devletin memurları, giderek eski soylu sınıfın yerini almaya baladı. Zamanla "iyi aile kızları" için de bir çalgı almak, arkı söylemek bir zorunluluk halini aldı. Parayla, güvenle, itibarla birlikte, saraylılar ve eleri devrimci alışkanlıklarından sıyrılarak, görgünün ne olduēunu, yani dans etmeyi, arkı söylemeyi ve reverans yapmayı ērenmeye baladılar.

---

¹*Devrimler ve Karıdevrimler Ansiklopedisi*, Geliim Yayınları, İstanbul, 1987, s.1040.

²*Devrimler ve Karıdevrimler Ansiklopedisi*, Geliim Yayınları, İstanbul, 1987, s.1040.